

recente verleden kijken om ons zo op het komende millennium voor te bereiden. Of dat wijsheid is of dwaasheid? Dat is nog een open vraag.

Kees VAN OOSTEN

OVER DE HISTORICITEIT VAN DE WETENSCHAPPEN

Donald R. Kelley en Richard H. Popkin (eds.), *The Shapes of Knowledge From the Renaissance to the Enlightenment*, Dordrecht. Kluwer Academic Publishers, (Archives Internationales d'Histoire des Idées, International Archives of the History of Ideas, Volume 124), 1991, 229 blz., ISBN 0 7923 1259 7

Dit boek is de neerslag van een colloquium gehouden aan het Warburg Instituut op 16 en 17 juni 1989, georganiseerd door J.B. Trapp, Richard H. Popkin, Tullio Gregory en Donald R. Kelley. Het thema van de bijeenkomst is de titel van het boek geworden. Behalve de negen bijdragen aan het colloquium zelf, zijn nog twee teksten van Nicholas Jardine en Michael Hunter opgenomen. De centrale vraag die alle teksten verenigt is: hoe is de ontwikkeling en vooral de institutionalisering van de wetenschappen verlopen tussen de Renaissance en de Verlichting?

De samenstellers hebben de elf artikelen niet naast elkaar geplaatst, maar hebben een driedeling uitgedacht: 'Classification of Learning', 'Movers and Shapers' en 'Institutions'. Om de lezer een indruk te geven van de rijke verscheidenheid van de diverse studies, volgt hieronder een volledige opsomming waarbij ik in elke rubriek bij één bijdrage even stilsta.

In de eerste rubriek vindt men: 'History and the Encyclopedia' (Donald R. Kelley), 'The Classification of the Visual Arts in the Renaissance' (Claire J. Farago) en 'The Sixteenth-Century Transformation of the Aristotelian Division of the Speculative Sciences' (Charles H. Lohr).

Kelley onderzoekt hoe geschiedenis als een verhalende beschrijving langzaam transformeert in geschiedenis als een wetenschap, die vooral geïnteresseerd is in culturele vorming en vooruitgang. De encyclopedieën speelden hierin (begrijpelijk) een centrale rol. In deze transformatie liggen, volgens Kelley, de wortels van wat vandaag ideeëngeschiedenis ('history of ideas') wordt genoemd. De term zelf wordt voor het eerst geïntroduceerd door J.J. Brucker in zijn 'Historia philosophica doctrinae de ideis', gepubliceerd in 1723, en verder uitgewerkt door Giambattista Vico om uiteindelijk uit te monden in Arthur O. Lovejoy's 'Great Chain of Being'. Het is zonder meer verrassend hoe Kelley erin slaagt op vijftien bladzijden zo'n breed fresco te schilderen.

In de tweede rubriek zijn samengebracht: 'Galen and Francis Bacon: Faculties of the Soul and the Classification of Knowledge' (Grazia Tonelli Olivieri), 'Forgotten Ways of Knowing: The Kabbalah, Language, and Science in the Seventeenth Century' (Allison

P. Coudert), 'Demonstration, Dialectic, and Rhetoric in Galileo's *Dialogue*' (Nicholas Jardine) en 'Interpreting Nature : Gassendi versus Diderot on the Unity of Knowledge' (Lynn S. Joy).

Als filosoof van de wiskunde wil ik even stilstaan bij de bijdrage van Allison P. Coudert. Twee auteurs staan centraal : Francis Mercury van Helmont (1614-1698) en Christian Knorr von Rosenroth (1636-1689). Worden normaal beide auteurs ingedeeld bij de occultisten en mystici, Coudert laat zien dat een ander verhaal kan worden verteld. De algemene stelling is dat de particuliere vorm van kabbalisme die beiden voorstaan een gunstig klimaat schept voor de ontwikkeling van de moderne wetenschap. Zowel de vooruitgangsgedachte, de mogelijkheid van de mens de hem omringende wereld te kunnen doorgronden en deze kennis te kunnen uitdrukken in een universele taal zijn elementen die in hun opvatting voorkomen en die bijvoorbeeld bij een Leibniz tot de formulering van een universele tekentaal leiden, wat op zijn beurt weer zal uitmonden in de moderne logica. Meer zelfs, Coudert verdedigt de gedachte dat de formulering van de wiskundige infinitesimaalanalyse van Leibniz ook op de kabbala is terug te voeren. Infinitesimalen zijn wiskundige entiteiten die men zich oneindig klein moet voorstellen waarbij er verschillende graden van oneindig klein mogelijk zijn. Voor Coudert is dit een mathematische uitdrukking van de metafysische kabbalistische veronderstelling van de continuïteit van de dingen. Hiermee situeert deze bijdrage zich perfect in de nieuwe opvatting dat wiskunde als een cultureel product moet gezien worden. Met andere woorden, wiskunde ontwikkelt zich niet onafhankelijk en vrijblijvend van de bredere cultuur waarin ze zich situeert. Een stelling die mij zeer sympathiek is, getuige mijn *De verovering van het oneindige of het Eldorado van de wiskunde (De Uil van Minerva, volume 8, nummer 2/3, 1992, blz. 97-113)*.

De derde rubriek ten slotte omvat de volgende bijdragen : 'The Curriculum of Italian Elementary and Grammar Schools, 1350-1500' (Robert Black), 'The Forms of Queen Christina's Academies' (Susanna Akerman), 'The Early Society and the Shape of Knowledge' (Michael Hunter), 'Periodical Publication and the Nature of Knowledge in Eighteenth-Century Europe' (Jeremy D. Popkin) en een epiloog van Richard H. Popkin.

Michael Hunter beschrijft de initiële geschiedenis van de Engelse Royal Society en maakt een vergelijking tussen de feitelijke werking van de Society en het beeld dat tevoorschijn komt in de intentie-verklaringen. Dat beiden niet helemaal (of moet ik schrijven : helemaal niet) op elkaar zijn afgestemd, mag misschien niet verbazen. Interessanter is de observatie dat de originele bedoelingen niet-gewenste gevolgen hebben die men pas later heeft gemerkt, wat een heroriëntatie met zich moest meebrengen. Een paar voorbeelden. Oorspronkelijk wou men de Royal Society vrijhouden van elke religieuze discussie — het is nu éénmaal in 1660 een 'hot topic' — maar dat dit onvermijdelijk een voedingsbodemp vormt voor een atheïstische opvatting is niet gewenst. Dus ziet men dat latere leden op hun stappen terugkomen en dat het wetenschappelijk onderzoek toch ter meerdere eer en glorie van God is bedoeld. Deze beweging gaat perfect parallel met een groeiende interesse voor theoretische kennis daar waar de initiële opzet het verzamelen en ordenen is van feitelijke gegevens, waarnemingen en observaties. Oorspronkelijk wil men ook de Royal Society vrijhouden van retoriek, maar elk instituut moet voor zijn voortbestaan een eigen retoriek ontwikkelen (op zijn minst voor de buitenwereld) en dus is het

onvermijdelijk dat een bepaalde vorm van (gezags)rhetoriek tot stand komt. Wat dit alles samen oplevert is, volgens Hunter, die merkwaardige synthese die kenmerkend zal zijn voor de moderne wetenschap. Aan de ene kant, een sterke nadruk op empirie, aan de andere kant, een even sterke nadruk op theorie, schijnbaar waarde vrij, maar wel degelijk afgestemd op de (impliciete) metafysische veronderstellingen van de bredere cultuur.

Algemeen mag gesteld worden dat de kwaliteit van de diverse bijdragen, waarvan ik er een paar heb toegelicht, bijzonder hoog is en dat er zowel voor de (wetenschaps)filosoof, de (wetenschaps)socioloog en de (wetenschaps)historicus heel wat te rapen valt.

Jean Paul VAN BENDEGEM

DUIITS IDEALISME

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, *Filosofische brieven over dogmatisme en criticisme* (ingeleid, vertaald en geannoteerd door Antoon Braeckman), Kampen. Kok Agora & Kapellen, Pelckmans, 1992, 160 blz., 550 Bfr., ISBN 90 2891 713 6

Dit is een vroege tekst van Schelling (1775-1854), een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het Duitse idealisme (naast Hegel en Fichte), en tegelijk de eerste die in het Nederlands is vertaald. Het blijft verwonderen dat de grote Duitse filosofie van Kant tot Hegel lange tijd onvertaald is gebleven. Tot vijftien jaar geleden kon men tevergeefs een vertaling van Kant, Schelling, Fichte of Hegel zoeken. Daar is nu druppelsgewijs verandering in gekomen. Twee uitgeverij hebben het leeuwenaandeel in deze omzettingen : zowel Boom als Kok-Agora hebben kleinere teksten of tekstfragmenten van Kant en Hegel op de markt gebracht. Nu is er deze Schelling-tekst, maar Fichte blijft nog steeds afwezig. Vertalen en annoteren (het ene brengt het andere met zich mee) zijn een taak voor specialisten. Zo iemand is Antoon Braeckman, docent aan de Leuvense universiteit, die enkele jaren geleden op Schelling is gepromoveerd. Zoals Fichte en Hegel is Schelling geen gemakkelijk denker; hij vraagt van zijn lezer een vrij grote inspanning. Het is daarom begrijpelijk dat Braeckman voor deze eerste vertaling een vroeg werk heeft verkozen boven de (in filosofenkringen) meerbekende *System der transzendentalen Idealismus* of *Über das Wesen der menschlichen Freiheit*. Schellings *Filosofische brieven* zijn geschreven (1795) op het ogenblik dat hij met zijn leraren wou afrekenen en zijn eigen weg wil gaan. We vinden hier het enthousiasme van het Duitse idealisme *in statu nascendi*. Voor Braeckman geven deze *Brieven* een uitstekende illustratie van een nieuwe stijl met de erbij passende wervende ideeën en verwachtingen, "ze gunnen ons een interessante kijk op Schellings eigenzinnige interpretatie van Kant en Fichte, ze grijpen vooruit op tal van thema's uit wat eerst het romantische en later het klassieke idealisme zal worden, en ze vertolken een denkstijl die we omstreeks die zelfde tijd terugvinden bij Schiller, Hölderlin en Hegel" (blz. 9).